

Összességében felemás érzése lehet az olvasónak. Egy tartalmilag magas színvonalú anyag tárul elénk, amely szintén magas színvonalú illusztrációkkal párosul, a *Magyarországi nyomdászat képes krónikája* valóban képes ismeretterjesztő céljait megvalósítani anélkül, hogy felszínessé válna, vagy túlzott részletességbe bocsátkozna. Emellett azonban számos olyan, főleg formai makula zavarja az olvasást, ami nem csupán sajnálatos, de nem is megengedhető egy tartalmilag ennyire igényes kiadvány esetében.

DOBÁS KATA

Bánfi Szilvia, Pavercsik Ilona, Perger Péter, V. Ecsedy Judit, A régi magyarországi nyomdák betűi és díszei XVII. század, 2. kötet, Kelet-magyarországi és erdélyi nyomdák, Lőcse, Kassa, Bp., Balassi Kiadó, Országos Széchényi Könyvtár, 2014, Tanulmányok és katalógus, Illusztrációk, 1215 p. (Hungaria Typographica, II.)

A magyarországi nyomdatörténetet monografikus szinten, tanulmányokkal és illusztrációkkal teljessé tevő sorozat befejeződött. E lakonikus mondat a legmagasabbra helyezett dicséretet kívánja tükrözni: rendkívül ritka, hogy egy több éve elkezdett, évszázadokat átívelő feldolgozó munka el is jut a sikeres befejezésig, és az adatbázisok világában még lehetőség is van a papíralapú, hagyományos könyv megjelenítésére, amelytől valóban „beszakad az asztal”. Amikor az Országos Széchényi Könyvtárban V. Ecsedy Judit elkezdte és közreadta a 16. századi nyomdák betűkészletének repertóriumát, a 640 lapos kötetet még az OTKA mellett a „Felsőoktatási tankönyv- és szakkönyv-támogatási program” is támogatta, hat évvel később, a 17. századi feldolgozás első részének közreadásakor ez a program már nem létezett és csak az OTKA nyújtott segítséget. Nagy szerencse, hogy az OTKA végjátékába még belefért a 2014-ben megjelentetett kétkötetes befejező rész is, hiszen az esetleges további kutatások már a Nemzeti Kutatási Fejlesztési Innovációs Hivatal (NKFIH) hatáskörébe tartoznak majd, ha lesz még hasonló jellegű feldolgo-

zásra igény. A támogatók közé viszont felso-
rakozott a Magyar Tudományos Akadémia is, és természetesen kiemelten kell szólni a kötet munkatársait foglalkoztató Országos Széchényi Könyvtárról és a hatalmas könyvek mintaszerű kiadását vállalain viselő Balassi Kiadóról.

Mivel a mostani – technikai okokból kettéválasztott – kötet a 17. századi nyomdászati repertórium következetes folytatása, sem a bevezetőnek, sem a recenziónak nem feladata a munka szerkezetének, koncepciójának ismertetése. Az anyag mennyisége kényszerítette a szerzőket arra, hogy a század nyomdászati tevékenységét praktikusán kettéválasztva jelentesse meg, az előző kötetben a nyugat- és észak-magyarországi nyomdákat bemutatva, a mostaniban pedig a kelet-magyarországi és erdélyi, valamint a nagy kapacitású lőcsei és kassai nyomdákat feldolgozva. Ugyancsak a kutatási praktikum eredménye, hogy ez a kötet már nem csupán V. Ecsedy Judit neve alatt jelent meg. A korábbi kiadványokban is szerepeltek az egyes nyomdákra specializálódott munkatársak, akik jórészt önzetlenül bocsátották rendelkezésre publikált vagy még gyűjtés alatt álló eredményeiket, a mostani kötetben viszont az egyes fejezetek jól elkülöníthető módon tükrözik, hogy Bánfi Szilvia, Pavercsik Ilona és Perger Péter is önállóan feldolgozott kutatási terület szakértője.

A bevezető és a rövid összefoglaló V. Ecsedy Judit tollából származik, aki a már ismert kutatási, feldolgozási szempontok részletes taglalása helyett azokra a változásokra hívta fel a figyelmet, amelyek a 17. század eddigi nyomdásztörténeti szakirodalmához képest ezzel a kiadványsorozattal megvalósultak. Amikor a 17. századi kötetet méltattuk, még utalhattunk monografikus előzményekre (Soltész Zoltánné vagy Fitz József munkáira), amelyeket ugyan ma is használunk, azonban a Régi Magyarországi Nyomtatványok Bibliográfiai Csoport több évtizedes szisztematikus feltáró munkája nyomán már korántsem tekinthetők teljesnek és kellőképpen illusztrativnak, most azonban örömmel állapíthatjuk meg, hogy olyan jellegű feldolgozás készült el, amelyen a 17. századi magyarországi nyomdászat történetében eddig még nem valósult meg. (Hozzá kell tennünk, hogy más fejlettebb nyomdai kultúrájú

országokban sem nagyon, részben éppen a feldolgozandó anyag mennyiségéből következően.) A 17. századi nyomdászattörténet egy-egy nyomdával foglalkozó számtalan tanulmánya ugyan a mostani munkánál is jól hasznosítható, azonban ezek az írások a nyomda történetén, a betűkészletek rendszerezésén túl alig foglalkoztak a fametszetes illusztrációkkal, a könyvdíszeket pedig egyáltalán nem regisztrálták.

A kötet tizenhárom nyomdahely – Lőcse, Kassa, Sárospatak, Debrecen, Várad, Gyulafehérvár, Preszáka, Kolozsvár, Keresd, Szeben, Brassó, Csíksomlyó és Szászsebes – nyomdáit tárgyalja, összesen tizenkilenc műhelyt, mert időnként egy-egy városban több nyomda is működött. Miután a nyomdatörténeti repertórium az RMNy példányokat is feltáró munkájára támaszkodott, ilyen tekintetben a teljesség igényével valósította meg a feldolgozást. Ha valaha kiegészítésre szorul, az csupán akkor lehetséges, ha eddig elveszteknek hitt példány kerül elő valamely bibliográfiai tételként regisztrált, egykor feltehetően létezett kiadványból.

V. Ecsedy Judit térképpel illusztrálva mutatja be, hogy a három részre szakadt országban, ahol a hódoltsági területen a 17. században sem volt könyvnyomtatás, hogyan vált szét a nyomtatott könyv előállításának útja is. A területi széttagoltság mellett a vallási megosztottság is jellemző volt még a korszakban, a rövid ideig működő kassai jezsuita és a csíksomlyói ferences nyomda mellett a most feldolgozott műhelyek is a protestáns egyházak igényeinek feleltek meg (a század végén jött létre az ortodox érsekség cirill betűs nyomdája). Az egyes nyomdák betűkészletét, szakemberállományát illetően fontos volt feltárni a külföldi kapcsolatokat is, amelyek a német és lengyel nyomdákkal való együttműködés mellett elsősorban a németalföldi hatást, a hollandiai szakmai tapasztalatokat hasznosították. Ugyancsak hasonlóan fontos az egyes nyomdák egymás közötti kapcsolata, a betűkészletek vásárlása, öröklése, a nyomdászok munkahely változtatása. A betűk, nyomdai díszek, illusztrációk vándorlása, az egyes nyomdák betűkészleteinek összehasonlító feltárása a kiadvány összeállítótól nagy figyelmet, pontosságot, aprólékosságot meg-

valósító munkát igényelt. A könyvek illusztrációinak, fametszeteinek, cífráinak, mozgatható és új címlap variációkat létrehozó dokumentálása, az egyes díszek cserélgetésének nyomon követése nemcsak a korabeli nyomdászok egymás közötti kiváló munkakapcsolatára, hanem a 21. századi tudós feldolgozók példamutató együttműködésére, szakmai segítőkészségére is utal. A bevezető tanulmány utolsó fejezetében V. Ecsedy Judit utal arra, hogy a nyomdai felszerelések több évszázados nagymérvű hányattatása után az eredeti hagyatékokból szinte semmi nem található (pl. csupán egyetlen kéziszajtó, a csíksomlyói ferences nyomda sajtója, és Tótfalusi Kis Miklós nyomdájának néhány fára metszett dísze), de a korabeli betűkészletet már az eredeti matricák alapján nem lehetne újraönteni, rekonstruálásuk csupán az összes elérhető nyomtatvány valamennyi kinyomtatott betűjének méretazonos másolatával lehetséges, miként ezt a munkacsoport tudós kutatói több évtizedes munkájukkal megtették.

A 17. századi nyomdászattörténet teljesség igényével készült feldolgozása a korábbi kötetekben kialakított rendszer szerint valósult meg. Mind a tizenkilenc nyomdával egy-egy – illusztrációkkal díszített – rövid tanulmány foglalkozik, amelynek egyetlen problematikus része az, hogy a jegyzetekben csak az idézett mű RMNy számát olvashatjuk, tehát az érdeklődőbb olvasónak egyszerre kell keze ügyében tartani a RMNy vaskos köteteit és a nem kevésbé súlyos repertóriumot is. A katalógus tájegységenként rendszerezve ad pontos leírást az egyes műhelyek betű- illetve illusztrációs készletéről, szám szerint – idézve a kötet útmutatását – 718 illusztrációt, (ebből 665 fametszetű, 53 rézmetszetű), továbbá 362 könyvdísz, 84 ábrát és térképet, 1039 iniciálét, 28-féle, részben fametszetű, részben öntött kottát, 294 nyomdai cífrát és 553 betűtípust mutatva be. A kiadvány második, terjedelmesebb kötete mindezen betűk és díszek méret azonos hasonmását nyújtja, nem csupán tudományos, hanem esztétikai élvezetet is szerezve az érdeklődő olvasónak.

A V. Ecsedy Judit vezette munkaközösség hatalmas munkája méltán vált ki elismerést a hazai és a külföldi nyomdatörténettel foglal-

kozók körében, és mint a vállalt feladatot, teljes korszakot hiánytalanul feldolgozó összegzés a nemzetközi kutatásban is egyedülálló. Nem véletlen tehát, hogy V. Ecsedy Judit munkáját az MTA BTK Irodalomtudományi Intézete az interdiszciplináris reneszánsz-barokk kutatás messterének nevét viselő kitüntetéssel, Klaniczay-díjjal jutalmazta.

NÉMETH S. KATALIN

Dani Erzsébet, Székelyföldi intézményi sors, két meghatározó kulturális közgyűjtemény történetének tükrében, [Budapest], Argumentum, [2015], 339.

Rendhagyó módon érdemes olvasni Dani Erzsébet adatgazdag, kéziratoss és nyomtatott forrásokon alapuló könyvét: előbb a végén található *Összefoglalás és következtetések* című fejezetet, majd pedig az előtte lévő, sokkal terjedelmesebb intézménytörténeti részt. Nem azért, mintha ez a sorrend mutatná a kötet erőnyeit, hanem azért, mert a konklúziókkal való szembenézés felerősíti az eseteirásokból kitűnő, a történelem hullámveréseinek kitett gyűjtemények és kezelőik – irányítók, valamint tudományos feldolgozók – nehéz és változatos sorsát.

Az említett összegző fejezetben a szerző szót ejt a határon túli és a hazai kultúra egységéről, összetartozásáról, a két intézménytörténeti rész terjedelmi különbségének okáról, a felhasználható források hiányosságairól, amit a közös sors eredményei, nehézségei és képtelenségei egyensúlyoznak ki. A múzeumra és a könyvtárra egyaránt jellemző a nemzeti kultúrához ragaszkodó helytállás, meg az ár is, amit ezért, kisebbségi sorba kerülve fizettek. Vezetőik eddigi működésük alatt végig (helyi) érdekek és (távolabbi) ellenérdekek között kényszerültek jobb-rosszabb hatékonysággal kormányozni mindkét intézményt, s ehhez a dichotómiához járult a kétszeres impériumváltozás után az „államcsere” számtalan új kénysze-re. A szerző mindennek leszögezése után azt is megállapítja, hogy a Székely Nemzeti Múzeum kezdeti története, eltekintve az alapítást kísérő Zathureczky Emiliától és Vasady Nagy Gyulától, akiket méltató szavakkal említ, nem a leg-

jobbakat mutatja mindenkori vezetéséről, sem a fenntartó közösség támogatásáról. Az utóbbi megnyerése legalább akkora feladat volt, mint maga az alapítás hivatalos része. A múzeum évtizedei ellentétes vonásokat mutatnak: a megszűről jött, szakmailag is rátermett múzeumőr elűldözésétől, a gyűjtemény bemutatását lehetővé tevő épület, valamint az állami segítség eléréséig, amelyhez a szűkebb régió anyagi segítsége is hozzájárult. A két világháború közötti időszakból Csutak Vilmos neve emelkedik ki, aki úgy csatlakozott az új nemzeti követelményekhez, hogy közben megőrizte a múzeum magyar jellegét. Herepei János szerepe Csutakénál sokkal ellentmondásosabb, a front elől menekített gyűjtemény pusztulása is az ő nevéhez kapcsolódik. A második világháború utáni államosítás és a korábbinál súlyosabb kisebbségi helyzet újabb veszteségeket, másféle alkalmazkodást kívánt, de a történelem megpróbáltatásai ellenére is magyar intézmény maradt az 1990-es évet követően. A Székelyudvarhelyi Tudományos Könyvtár a múzeumtól eltérően soha nem volt önálló, története az anyaintézetéhez kapcsolódik. De a hatalomváltás, majd a második világégés utáni államosítás ennek ellenére hasonló körülményekkel járt, ahogy az 1990 utáni, ismét magyar intézménnyé válás. Köszönhető mindez az előző évtizedek eltökélten megőrzött azonosságtudatának: „Ezeréves magyar tudatot nem lehet 60 év alatt kiirtani” – ahogy a szerző megállapítja.

A két színhely tehát Sepsiszentgyörgy és Székelyudvarhely, egy múzeum és egy könyvtár. Mindkét intézmény hagyományosan és perspektivikusan is a kultúra tárgyi és szellemi értékeinek gyűjtő, feltáró és szolgáltató/megismertető helye, a hasonló intézmények száma, minősége, változatossága nagymértékben jellemzi azt a földrajzi egységet, amely életre hívta és működését biztosítja.

A szerző bevezetőjében nagyon helyesen rámutat arra, hogy a magyar intézménytörténet – legyen az kulturális, politikai vagy gazdaságtörténeti megközelítésű – nem vizsgálható csak a trianoni határokon belül, hiszen főleg a kiegyezés után a történelmi Magyarország területén számtalan olyan kulturális és/vagy művészeti